

Tilburg University

Persoonlijke verantwoordelijkheid en beperkte aansprakelijkheid

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1940

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1940). Persoonlijke verantwoordelijkheid en beperkte aansprakelijkheid. *Maandschrift Economie*, 5(11), 537-548.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijfde Jaargang Aflevering 11 Augustus 1940

Persoonlijke verantwoordelijkheid en beperkte aansprakelijkheid

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

Het vraagstuk van de verantwoordelijkheid in het economische leven en de wijze, waarop deze verantwoordelijkheid kan worden verdeeld en gedragen, hebben al geruime tijd de aandacht gehad van de beoefenaars der economie. Aan verschillende kanten van dit omvangrijke vraagstuk en met name ook aan de economische verantwoordelijkheidsbeginselen is ook dezerzijds menigmaal aandacht geschonken, het meest uitvoerig in de in 1927 verschenen dissertatie: De verantwoordelijkheid in de onderneming. Een belangrijk onderdeel van het vraagstuk der economische verantwoordelijkheid wordt gedekt door de aan het hoofd van dit artikel geplaatste titel ¹⁾.

In een tweetal artikelen in dit tijdschrift onder de titel: Economische karaktertrekken der geordende maatschappij ²⁾, werden als kenmerken van een economisch systeem, dat voldoen zou aan de eisen van economische doelmatigheid en de normen van sociale rechtvaardigheid en sociale liefde, gesteld: 1) niet geheel vrij, noch ook absoluut gebonden, doch een mengvorm van vrijheid en gebondenheid; 2) niet geheel gecentraliseerd, doch gedecentraliseerd; 3) niet eenvormig, maar veelvormig en gedifferentieerd. Bij de uitwerking van deze drie kenmerken werd steeds op het behoud van de per-

¹⁾ Onder dezelfde titel werd een korte beschouwing aan hetzelfde probleem gewijd in: De Naamlooze Vennootschap, 4e jrg. (1925—1926), bl. 266.

²⁾ Economie, 4e jrg. (1938—1939), bl. 1-6 en bl. 53-60.

soonlijke verantwoordelijkheid binnen de noodzakelijke leiding van overheidswege gewezen.

Bij de behandeling van het laatste kenmerk, dat der gedifferentieerdheid, werd vooral de aandacht gevestigd op de noodzaak van de verscheidenheid der economische bedrijfsvormen en werden overheidsmaatregelen bepleit tegen de door het moderne kapitalistisch streven bevorderde eenvormigheid in de bedrijfsvormen, met name tegen het grootbedrijf, dat mede ten gevolge van de, naar mijn mening, sociaal en economisch onjuiste non-interventie-politiek der overheid het kleinbedrijf en daarmee de economisch zelfstandige en persoonlijk verantwoordelijke middenstanders dreigde te verdringen. Dat artikel eindigde met de toezegging, dat op het vraagstuk van de differentiatie in de *juridische* bedrijfsvorm zou worden teruggekomen. De bedoeling van deze toezegging was opnieuw het probleem te behandelen, waaraan het vierde hoofdstuk der reeds genoemde dissertatie was gewijd, het onverantwoorde, eenvormig gebruik van de naamloze vennootschapsvorm ¹⁾. De gegeven toezegging wordt thans gestand gedaan, daar het bedoelde probleem thans meer dan ooit in de belangstelling is gekomen en tevens, omdat de in de handel gebrachte exemplaren der dissertatie zo goed als uitverkocht zijn.

Aan het hier bedoelde euvel van het onverantwoord gebruik van de N.V.-vorm heeft de encycliek: *Quadragesimo Anno*, enkele regels gewijd, die, bij mijn weten, echter weinig aandacht hebben getrokken ²⁾. De latijnse tekst luidt: „*Quae lege sunt statuta ad foederatos quaestus provehendos, dum rerum agendarum periculum dividunt ac finiunt, foedissimae licentiae ansam praebuerunt. Cernimus enim ab hac extenuata rationum reddendarum obligatione animos modice tangi*”. De officiële Duitse tekst der encycliek geeft deze passage als volgt weer: „Die vom Gesetz zur Verfügung gestellten Rechtsformen für Erwerbsgesellschaften mit ihrer Teilung der Verantwortlichkeit und ihrer Haftungsbeschränkung haben Anlasz geboten zu sehr üblen Miszbräuchen. Es zeigt sich, dasz die auf diese Weise stark geschwächte Rechen-

¹⁾ Dr. M. J. H. Cobbenhagen: De verantwoordelijkheid in de onderneming, 1927, blz. 82-95.

²⁾ In de Katholieke Encyclopaedie wordt onder het woord: naamloze vennootschap, naar de encycliek verwezen. Men zie ook: O. von Nell Breuning: Die soziale Enzyklika, bl. 215.

schaftspflicht nur wenig Eindruck macht". De Nederlandse vertaling (uitgave van het R.K. Werkliedenverbond) luidt: „De wetsbepalingen in het belang van de vennootschappen hebben, door de verdeling en beperking der risico's, aanleiding gegeven tot de schandelijkste misbruiken. Het blijkt immers, dat men zich weinig aantrekt van de aldus verzwakte verplichting om rekening en verantwoording af te leggen". De Italiaanse tekst, die tegelijkertijd met de latijnse in de *Osservatore Romano* van 24 Mei 1931 verscheen, is wel de duidelijkste. Deze luidt in het origineel: „Le disposizioni giuridiche poi ordinate a favorire la cooperazione dei capitali, mentre dividono la responsabilità e restringono il rischio del negoziare, hanno dato ansa alla più biasimevole licenza; giacche veggiamo che, scemato l'obbligo di dare i conti, viene attenuato il senso di responsabilità nelle anime" en in vertaling: De wettelijke regelingen, eigenlijk bestemd om de samenwerking van de kapitalen te bevorderen, terwijl ze de verantwoordelijkheid verdelen en het handelsrisico beperken, hebben aanleiding gegeven tot de meest afkeurenswaardige misbruiken; we zien immers, dat het verminderen van de (persoonlijke) verplichting, om rekening en verantwoording te doen, het verantwoordelijkheidsgevoel in de gemoederen verzwakt.

Verzwakking van het verantwoordelijkheidsgevoel in het economisch leven wordt hier verweten aan het onverantwoord gebruik van de N.V.-vorm. En terecht. Beperking in de toepassing van deze juridische ondernemingsvorm tot die gevallen, waarin deze economisch gewenst en sociaal-ethisch gerechtvaardigd kan worden geacht, moet derhalve nagestreefd worden. Beide normen: economische wenselijkheid en sociaal-ethische gerechtvaardigheid moeten gezamenlijk worden aangelegd bij de beoordeling van de toepassing van de N.V.-vorm.

Aan de economische betekenis van deze ondernemingsvorm hoeft niet te worden getwijfeld. Deze vorm maakt het mogelijk een omvangrijk kapitaal duurzaam bijeen te brengen uit de samenvloeiing van talloze grotere en kleinere bespaarde geldsommen. De leider van de onderneming is bij de ontwikkeling van de onderneming niet langer gebonden aan het als regel beperkte eigen kapitaalbezit of dat van zijn naaste omgeving. De verkrijging van nieuwe middelen van den ban-

kier is wegens de aard der onderneming en de regels van de credietverlening, waardoor de bankier zich laat leiden, niet altijd mogelijk. Een obligatielening is al evenzeer in vele gevallen ongeschikt of onmogelijk. De aflossings- en renteverplichtingen beperken de duurzaamheid der beschikbaarstelling der gelden, uit bankcrediet of uit obligatieleningen verkregen, en leggen op de ondernemingen een drukkende rentelast. De splitsing van het aandelenkapitaal der naamloze vennootschap in niet te grote eenheden maakt de deelname ook van de kleinere spaarders aan de maatschappelijke voortbrenging mogelijk. De onopzegbaarheid der deelname geeft den ondernemingsleider de duurzame beschikking over de eens verkregen middelen en geeft derhalve aan de onderneming de voor haar noodzakelijke blijvende financiële basis. Er zijn geen rentelasten, want de deelnemers in het aandelenkapitaal delen alleen in de winst. Van de andere kant geeft de aandelenvorm aan de aandeelhouders de gelegenheid, om door verkoop of tijdelijke belening van hun aandeel zich, indien nodig, weer liquide middelen te verschaffen: de ene spaarder treedt blijvend of tijdelijk in de plaats van den ander, zonder dat de onderneming daarvan enige financiële gevolgen ondervindt. Voor zover de dividend- en reserveringspolitiek, die in de werkelijkheid door de leiding der onderneming wordt vastgesteld, en voor zover de statutaire bepalingen voor de winstverdeling niet al te beperkend zijn, kan men ook nog als een gevolg van de naamloze vennootschap noemen, dat de gemaakte winst gespreid wordt over de vele aandeelhouders, zodat ook degenen, wier kapitaalbezit te gering is, om zelf te ondernemen, of die om andere redenen niet tot ondernemen in staat zijn, mede kunnen delen in de ondernemingswinsten.

Al deze punten van economische betekenis hebben betrekking op de naamloze vennootschap als middel tot het duurzaam bijeenbrengen van een groot kapitaal. Deze ondernemingsvorm heeft echter nog een andere en zelfs meer specifieke karaktertrek, namelijk die van de beperkte aansprakelijkheid der aandeelhouders. Ook met deze karaktertrek is een grote economische betekenis verbonden. Met de kapitaalsplitsing in aandelen van een bepaald bedrag en de aansprakelijkheidsbeperking der aandeelhouders tot het bedrag der individuele deelname is een economische risicoverdeling ver-

bonden. De mogelijkheid van risicoverdeling is van twee kanten gegeven. Ten eerste wordt door de naamloze vennootschapsvorm mogelijk gemaakt de verdeling van de kapitaal-deelname over verschillende ondernemingen. Een kapitaalbe-zitter kan door het vermogen, dat hij beleggen wil, te verdelen in aandelen van verschillende ondernemingen zijn risico ver-delen en daardoor beperken, mits — en dat is bij de naamloze vennootschapsvorm het geval — de aansprakelijkheid be-perkt is. Ten tweede, er is nog een andere mogelijkheid van risicoverdeling, die inhaerent is aan het gebruik van de naam-loze vennootschapsvorm als ondernemingsvorm en niet het gevolg is van een beleggingspolitiek, zoals dat met de eerste mogelijkheid van risicoverdeling het geval is. Voor het on-derwerp, dat ons thans bezig houdt, is dit intrinsieke gevolg van het gebruik van de naamloze vennootschapsvorm van de grootste betekenis. Immers, wanneer een onderneming in naamloze vennootschapsvorm in de toestand is geraakt, dat haar actief niet voldoende is, om haar schulden te dekken, worden de crediteuren steeds de dupe, aangezien verhaal op het buiten de onderneming staande vermogen der aandeel-houders uitgesloten is. Is deze slag voor een gedupeerden cre-diteur te zwaar en is ook deze een onderneming in naamloze vennootschapsvorm, dan worden de crediteuren van deze laatste onderneming voor het niet betaalde gedeelte der schuld getroffen, enz. Indien er derhalve enige ondernemingen met naamloze vennootschapsvorm in de verhouding van debiteur en crediteur tot elkaar staan, dan is er een doorgeven en ver-delen van het risico. De hoge golfslag, die, bij onbeperkte aansprakelijkheid, de kapitaaleigenaars der eerste foutgaande onderneming eerst volledig financieel zou vernietigen, voor-dat de crediteuren schade zouden lijden, wordt nu tot een lang-gerekte golfbeweging, die de risico's over meerderen verdeelt. Deze risicoverdeling *kan* economisch een voordeel betekenen. Maar het feit, dat het voordeliger is een last met velen te dragen, is nog niet voldoende reden, om een dergelijke ver-deling toe te passen. Want wat hier gebeurt, is, dat afgewe-ken wordt van het ethisch en economisch zo voorname begin-sel, dat ieder persoonlijk volledig verantwoordelijk is voor de gevolgen van zijn daden.

Door verschillende, maar samenwerkende oorzaken dan heeft de naamloze vennootschapsvorm de band van de kapi-

taaleigenaars met de onderneming en hun verantwoordelijkheidsbesef voor de onderneming losser gemaakt. Door de splitsing van de functie van kapitaalverschaffer van die van ondernemer-leider en de spreiding van de kapitaalfunctie over velen door middel der aandelen en door de uit hoofde van risicobeperking door velen nagestreefde verdeling van het aandelenbezit over verschillende, van elkaar onafhankelijke ondernemingen en ten slotte door de beperking der financiële aansprakelijkheid tot het bedrag van het volgestorte aandeel is dit losser worden veroorzaakt. Wanneer men nu de vroeger opgesomde economische mogelijkheden en voordelen, die de naamloze vennootschapsvorm biedt, en de pas genoemde bezwaren, in het bijzonder die van sociaal-ethische aard, met elkaar vergelijkt, dan is de vraag, wanneer is er voldoende sociaal-ethische rechtvaardiging aanwezig, om deze ondernemingsvorm toe te passen.

Het willekeurig gebruik van de naamloze vennootschapsvorm is herhaaldelijk veroordeeld. In tegenstelling met sommige buitenlandse wetten beperkt de Nederlandse wet het gebruik van deze juridische ondernemingsvorm niet. Maar op een moment, dat het aantal naamloze vennootschappen in Nederland nog zeer beperkt kon worden genoemd in vergelijking met de getallen, die later zouden moeten worden genoteerd ¹⁾, achtte de Kamer van Toezicht op Notarissen en Candidaat-Notarissen van Amsterdam het noodzakelijk een circulaire te doen uitgaan (16 October 1913), waarin het „onvereenigbaar” werd geacht „met de eer en de waardigheid van het notarisambt” om mee te werken tot de oprichting van een naamloze vennootschap, waarbij „als motief der oprichting slechts de wensch bestaat om normale burger-rechterlijke aansprakelijkheid te ontgaan” ²⁾. Het effect van deze circulaire is mij niet bekend. Dat het niet groot kan geweest zijn, bewijzen de in de voetnoot vermelde getallen, alsmede het feit, dat uit de opgaven in de jaarlijkse Statistische Zakboeken kan berekend worden, dat tussen 1931—1938 gemiddeld meer dan 1200 naamloze vennootschappen in Nederland zijn opgericht. Ook van der Heyden signaleert in enkele

¹⁾ Dr. R. van Genechten noemt in zijn boek: De zelfmoord van het kapitalisme (bl. 63) de volgende aantallen ter illustratie: in 1885: 653; 1898: 2334; 1911: 6874; 1917: 11668; 1930: ± 25000.

²⁾ W. P. N. R. no. 2288.

artikelen in het maandschrift. De Naamlooze Vennootschap, alsmede in zijn zo bekend: Handboek voor de Naamlooze Vennootschap, het misbruik en eist „een stevige rechtvaardiging” voor het afwijken van de regel der persoonlijke aansprakelijkheid. Terecht zegt deze schrijver echter ook, dat deze kwestie niet op juridisch, doch op sociaal terrein zal moeten worden uitgestreden.

Wanneer we thans overgaan tot het opstellen van de gronden, die de beperking der persoonlijke aansprakelijkheid rechtvaardigen, moet allereerst gewaarschuwd worden tegen de opvatting, dat het nut, dat door de aanvaarding van een bepaalde juridische ondernemingsvorm kan worden bereikt, voldoende zedelijke rechtvaardiging zou zijn¹⁾. „Het *nut*”, zegt Beysens, „dat een handeling heeft ter bereiking van een bepaald doel, is *op zich* nooit of te nimmer een maatstaf van zedelijkheid”²⁾. Er moeten derhalve andere gronden zijn, die het gebruik maken van het nut en voordeel, dat een bepaalde ondernemingsvorm meebrengt, rechtvaardigen. Nog een tweede punt moet worden vooropgesteld. Zonder mij te mengen in het meningsverschil tussen de juristen, of de Nederlandse wet de begrippen verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid al of niet aan elkaar gelijk stelt, meen ik de verantwoordelijkheid van een persoon te kunnen omschrijven als die eigenschap, krachtens welke een mens verplicht wordt voor zijn handelingen op te komen en van deze de gevolgen te dragen. Zijn de gevolgen van morele of strafrechterlijke aard, dan zijn ze, gegrond als ze zijn in een boven het individu staande macht, zo vast met de verantwoordelijke positie verbonden, dat ze daarvan niet kunnen worden afgescheiden. Althans de beslissing daarover berust niet bij het individu. Zijn de gevolgen van economisch-financiële aard, dan is de band tussen positie en gevolgen niet onoplosbaar. Het is mogelijk, dat de gunstige of ongunstige gevolgen, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, gedragen worden door voor deze gevolgen niet verantwoordelijke personen. Op economisch gebied zien we dan ook verschillende vormen van risicoverdeling, risico-overdracht en risico-afschuiving³⁾. We zullen ons hier be-

¹⁾ Dat een dergelijke opvatting bestaat, wordt bewezen door de zo sterke uitbreiding van de naamloze vennootschapsvorm.

²⁾ Dr. J. Th. Beysens: *Ethiek of Natuurlijke Zedenleer*, bl. 205.

³⁾ Zie: *De verantwoordelijkheid in de onderneming*, bl. 76 vgl.

palen tot die overdracht en afschuiving van risico, welke specifiek optreden in de zelfstandige onderneming in naamloze vennootschapsvorm.

Een van de kenmerken der zelfstandige onderneming is de functieverdeling tussen de verschillende samenwerkende en de zelfstandige onderneming samenstellende groepen: ondernemer-leider, arbeiders en kapitaalverschaffers. De kapitaalverschaffers hebben de functie het financiële risico, dat verbonden is met de handelingen en maatregelen der leiding, te dragen. Hoewel deze risico-overdracht bij minder gewetensvolle leiders tot minder zorgvuldigheid en tot een zekere roekeloosheid bij het leiden der onderneming aanleiding kan geven, kan men *daarom* toch niet deze risico-overdracht veroordelen. De reputatie, de levenspositie en het inkomen van den ondernemer zijn zo nauw met een verantwoord beheer der onderneming verbonden, dat behalve in de morele qualiteiten van den ondernemer ook in die verbondenheid voldoende waarborgen kunnen worden gevonden, om de overdracht van de kapitaalrisico's bij de functieverdeling in de zelfstandige onderneming verantwoord te achten. De kapitaalverschaffers in de zelfstandige onderneming in naamloze vennootschapsvorm vormen echter geen homogeen geheel. Bij de kapitalisatie van dergelijke ondernemingen vindt men immers de bekende variaties van gewone en preferente aandeelhouders, obligatiehouders in al de onderscheidingen van de inkomst-obligatiehouders tot de hypothecair gedekten toe en ten slotte den bankier, wiens plaats in de kapitalisatie-opzet ook geen eenvormige is. Wanneer men nu, om de plaats van iedere groep van kapitaalverschaffers bij de risico-aanvaarding aan te duiden, poogt een differentieel risico-schema — „a scheme of uncertainty-bearing” noemt A. C. Pigou dit — op te stellen, zal men, indien men van de zelfstandige onderneming als eigen orde-eenheid uitgaat¹⁾, als norm voor de indeling van dit schema moeten nemen de graad van verbondenheid met de onderneming of de graad van intensiteit, waarin een groep aan het leven der zelfstandige onderneming deel heeft. Bij sommige der genoemde groepen kan men in twijfel zijn, welke plaats zij op grond van de bedoelde norm in het schema innemen. Er kan echter, van ondernemingsstandpunt gezien, geen twijfel zijn ten aanzien van de groep

¹⁾ Zie: De verantwoordelijkheid in de onderneming. Hoofdstuk II bl. 15-38.

der z.g. aandeelhouders. Zij staan in het logische risico-schema op de eerste plaats. Droegen dan ook de aandeelhouders — de verschaffers van het z.g. eigen kapitaal der onderneming — tot de grens van hun kunnen het risico, waren zij m.a.w. aansprakelijk met hun gehele vermogen en bleef slechts de dan nog overblijvende rest drukken op de andere groepen van kapitaalverschaffers en ten slotte op de buiten de onderneming staande crediteuren, dan was uit het zelfverantwoordelijkheidsbeginsel tegen deze risico-overdracht niets in te brengen.

Dit is echter anders, nu de vrijheid in de keuze van de ondernemingsvorm het mogelijk maakt door de aanvaarding van de naamloze vennootschapsvorm het logische risico-schema te wijzigen, het risico van de eerst-aangewezenen te beperken ten nadele van de andere groepen van risicodragers en zelfs van de gewone crediteuren. Het steeds groeiende gebruik van deze ter vrije keuze staande ondernemingsvorm met zijn van het verantwoordelijkheidsbeginsel afwijkende risicobeperking deed ons in het voorgaande reeds spreken van een verschijnsel, dat in onze maatschappij zorgwekkende verhoudingen dreigt aan te nemen en dat in plaats van risicoverdeling risico-afschuiving moet worden geheten en dat een element van onverantwoordelijkheid in onze samenleving brengt en het risico vergroot voor diegenen, die het minst in staat zijn dit te beoordelen. Het essentiële van dit verschijnsel is, dat de ten gevolge van specialisatie ontstane functiedragers de volle verantwoordelijkheid van hun functie niet langer aanvaarden, maar een deel der gevolgen, waarvan, indien de wet geen minimum-kapitaaldeelname heeft vastgesteld, de grootte in eigen hand is gegeven, afschuiven op anderen, wier functie deze aanvaarding in het geheel niet of althans niet in die mate meebrengt. Of anders gezegd: wat geschiedt, komt hierop neer, dat een groep van personen, de gunstige kansen voor zich behoudend, de kwade beperkt tot een vastgesteld gedeelte en de rest afschuift op anderen, d.i. in de onderlinge verbondenheid der ondernemingen, op de gemeenschap. Dientengevolge kan de rechtvaardiging van deze risico-overdracht alleen gevonden worden bij de gemeenschap, in het naar alle kanten afgewogen belang, dat de gemeenschap heeft bij het bestaan van zulke ondernemingen. Motieven, die buiten de gemeenschap liggen, zoals voorheen het fiscale motief en het

motief van de boedelverdeling, kunnen dan ook niet voldoende zijn. Het motief der kapitaalverkrijging nadert de graad der voldoendheid dichter, al is het op zich zelf niet voldoende. Er moet immers verband zijn met het belang der gemeenschap en dit verband is ten aanzien van dit motief goed mogelijk. Immers, wanneer men er toe is overgegaan, om de oude regel van het zeerecht, dat niemand aan de zee meer kan verliezen, dan hij er aan heeft toevertrouwd, ook toe te passen op ondernemingen, dan is het, omdat deze zich waagden en moesten wagen om wille van de maatschappelijke behoeftenvoorziening op de onzekere zee van het economisch leven. Voor deze voor de maatschappij noodzakelijke of wenselijke ondernemingen waren in de regel belangrijke kapitalen nodig, die aan het ongewoon grote economische risico vermoedelijk niet zouden worden bloot gesteld, wanneer dit risico onbeperkt door de deelnemers moest worden gelopen. Er was voor de gemeenschap, in de zin van de gezamenlijke leden der maatschappij, alle reden, om in dat risico, zo nodig, een gedeelte mee te dragen. Elk op zich zelf niet voldoende, geven deze drie voorwaarden te zamen de adaequate grond voor rechtvaardiging van de afwijking van het beginsel der volledige persoonlijke verantwoordelijkheid: *maatschappelijke noodzaak of wenselijkheid, grote kapitalen, ongewoon groot economisch risico.*

De bevinding, waartoe we langs de weg der redenering gekomen zijn, vindt bevestiging in de geschiedenis van de ontwikkeling van de ondernemingsvorm met beperkte aansprakelijkheid, die in de latere tijd de naam van naamloze vennootschap kreeg. Het oorspronkelijke type van deze vorm wordt immers gevonden in de Verenigde Oost-Indische Compagnie, in 1602 opgericht. Van der Heyden, die de ontwikkeling van de naamloze vennootschap in Nederland vóór de codificatie in zijn gelijknamig proefschrift heeft beschreven en deze in het kort samenvat in de aanvang van zijn: *Handboek voor de Naamloze Vennootschap*, concludeert: „De n.v. is dus ontstaan als vennootschap van commanditaire aandeelhouders in eenzelfde onderneming. Oorzaak van haar ontstaan was de behoefte aan groot kapitaal tot uitbreiding van de riskante vaart op Indië”¹⁾. Dat de drie genoemde voor-

¹⁾ Mr. E. J. J. van der Heyden: *Handboek voor de Naamloze Vennootschap naar Nederlandsch Recht*, 1e druk, bl. 3.

waarden bij deze en soortgelijke „compagnieën” aanwezig waren, behoeft wel geen nader betoog. Ook „de vader der economie” Adam Smith, die tevens hoogleraar in de moraal-philosophie was geweest, heeft zich met de joint-stock companies bezig gehouden. In zijn beroemde, in 1776 verschenen boek: *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (gewoonlijk als „*Wealth of nations*” geciteerd), zijn enkele passages te belangwekkend, om ze hier niet over te nemen. Allereerst betoogt Smith, dat de rechtvaardigingsgrond voor de toepassing niet in het nut van de ondernemingsvorm zelf gelegen is. Hij schrijft: „To establish a joint-stock company, however, for any undertaking, merely because such a company might be capable of managing it successfully; or to exempt a particular set of dealers from some of the general laws which take place with regard to all their neighbours, merely because they might be capable of thriving, if they had such an exemption, would certainly not be reasonable”¹⁾. Als eisen voor de toepassing stelt Smith: „The clearest evidence that the undertaking is of greater and more general utility than the greater part of common trades” en „a greater capital than can easily be collected into a private copartnery”²⁾. De voorwaarde van een ongewoon groot economisch risico noemt Smith niet uitdrukkelijk. Wanneer hij echter de soorten van ondernemingen, die hij voor de naamloze vennootschapsvorm geschikt acht, opsomt, blijkt, dat deze allen onderhevig zijn aan belangrijke kapitaalrisico’s, met name de op de koloniale handel gerichte joint-stock companies. Het is, dunkt mij, overigens duidelijk, dat er moeilijk een motief zou kunnen gevonden worden, waarom ook aan een gewoon, normaal economisch risico de gemeenschap zou moeten meedragen. Een dergelijk standpunt zou leiden naar de toepassing van het tegendeel van het beginsel der persoonlijke economische verantwoordelijkheid, nl. het beginsel der gemeenschaps-verantwoordelijkheid, een beginsel, waarop het communisme zelf is moeten terugkomen in de praktische toepassing³⁾.

Dat de handhaving van de gestelde voorwaarden voor het gebruik van de naamloze vennootschapsvorm leiden zal tot een zeer drastische vermindering van het aantal naamloze

¹⁾ Adam Smith: *Wealth of Nations*, Book V, Chapter I, Part III, Art. I.

²⁾ als boven.

³⁾ Zie de vorige aflevering van *Economie*, bl. 504 e.v.

vennootschappen, is wel duidelijk. Niemand zal wel kunnen geloven, dat de ruim 1200 naamloze vennootschappen, die in Nederland de laatste jaren gemiddeld per jaar werden geregistreerd, aan deze eisen voldoen. Zonder nader onderzoek kan men reeds vaststellen, dat slechts een klein gedeelte in aanmerking zal mogen komen. De moeilijkheid is deze eisen in een wettelijke vorm vast te leggen en voor de niet in aanmerking komende ondernemingen, die wel aan een of andere der gestelde eisen — maar niet aan alle — voldoen, de economisch geschikte en sociaal-ethisch verantwoorde vorm te vinden. Dit is de taak der juristen. Indien het geoorloofd is, slechts even dit terrein te betreden, wil ik verwijzen naar de dissertatie van Mr. F. Duynstee, die in het laatste hoofdstuk de hier behandelde vraag vermeldt en dan schrijft: „Het is allerm minst onze bedoeling, deze stroomingen (tot beperking van de naamloze vennootschap), welke elders worden aangetroffen, zonder meer voor Nederland te propageeren. Maar wel is de vraag gewettigd, of men niet goed zal doen, door herstel van de c. vp. (commanditaire vennootschap) in haar ouden vorm het verlies van een eeuwenoud en zoowel uit economisch als uit sociaal oogpunt belangwekkend middel van kapitaal-associatie te beletten”²⁾).

Gedachtig aan het woord van van der Heyden, dat het vraagstuk van de rechtvaardiging der toepassing van de afwijking van het beginsel der volledige persoonlijke verantwoordelijkheid niet op juridisch, doch op sociaal terrein zal worden uitgestreden, heb ik mijn deel tot de oplossing willen bijdragen. Verder gaat de bevoegdheid van den econo mist niet.

¹⁾ Mr. F. J. M. Duynstee: *Commanditaire Vraagstukken*, 1940, bl. 204.